

*Ходико Ю. Є.,
аспірант кафедри цивільного права № 1
Національної юридичної академії України
імені Ярослава Мудрого*

Іпотека повітряних та морських суден, суден внутрішнього плавання, космічних об'єктів

Відповідно до абз. 2 ч. 1 ст. 181 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) режим нерухомої речі може бути поширений законом на повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а також інші речі, права на які підлягають державній реєстрації. В доктрині цивільного права вказане положення закріпилося як *«нерухомість в силу закону»*. Існування даної категорії як суто юридичної правової фікції, пов'язується із забезпеченням особливого цивільного обороту окремих об'єктів цивільних прав шлях встановлення відповідного правового режиму.

Визнання рухомих речей за своїми фізичними властивостями юридично нерухомими – «нерухомими в силу закону», має своєю основною метою поширення на вказані об'єкти правового режиму передбаченого для фізично нерухомих речей. Це пов'язується з *їх особливою економічною цінністю та великою вартістю*.

Під нерухомими в силу закону, тобто ті, на які поширено режим нерухомої речі, слід розуміти об'єкти цивільних прав, які на відміну від просто нерухомих речей (абз. 1 ч. 1 ст. 181 ЦК України) відрізняється тим, що у вказаних об'єктів відсутня фізична ознака як міцний зв'язок з земельною ділянкою, що проявляється у неможливості їх вільного переміщення у просторі без їх пошкодження або знецінення. Вказаним об'єктам (нерухомим в силу закону) притаманний лише правовий режим, такий як у речей, які є фізично нерухомими.

Головною та єдиною визначальною умовою, яка дає підстави говорити про поширення правового режиму нерухомості на повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти – визнання їх «нерухомими в силу закону» є державна реєстрація, а саме державна реєстрація прав в реєстрі нерухомих речей. Оскільки сам по собі факт створення судна, космічного або

транспортного об'єкта ще не означає, що на це майно автоматично поширюються норми, які визначають правовий режим нерухомості. Як такими вони стають лише в тому випадку, якщо на них права підлягають та відповідно зареєстровані в державному реєстрі прав на нерухомі речі. В даному разі, слід акцентувати увагу на тому, що в силу абз. 2 ч. 1 ст. 181 ЦК України такі об'єкти не стають «нерухомими в силу закону», а лише визначається, **які об'єкти можуть бути визнані як такі, на які поширено правовий режим нерухомості** (цей перелік об'єктів не є вичерпним) та умова визнання їх такими.

Ч. 4 ст. 182 ЦК України визначає, що порядок проведення державної реєстрації прав на нерухомі речі та підстави відмови в ній встановлюється законом. Таким є Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень» який в ч. 2 ст. 2 чітко визначає, що дія цього закону **не поширюється** на державну реєстрацію прав на повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти та інші об'єкти цивільних прав, на які законом **поширено правовий режим нерухомої речі**. Отже, вказаний закон застосовується лише до нерухомих речей, які є такими тільки за своїми фізичними властивостями.

Спеціальне законодавство (Кодекс торговельного мореплавства, Порядком ведення Державного суднового реєстру України та Суднової книги України, Правилах реєстрації цивільних повітряних суден в Україні, Закону України «Про космічну діяльність»), яке регулює цивільний оборот повітряних та морських суден, суден внутрішнього плавання, космічних об'єктів, визначає реєстрацію, але за своєю юридичною природою вона є лише спеціальною реєстрацією (обліковою), а не реєстрацією прав на нерухоме майно, яка за своїми правовими наслідками породжує правовий режим нерухомості вказаних об'єктів.

Підсумовуючи викладене, слід відзначити, що повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти за чинним законодавством не можуть на даний час розглядатися як об'єкти на які поширено правовий режим нерухомої речі, відповідно до вимог абз. 2 ч. 1 ст. 181 та ч. 1 ст. 182 ЦК України. А отже, якщо вони не є «нерухомими в силу закону», то і розглядатися як предмет іпотеки не можуть, оскільки відсутня реєстрація на них прав як нерухомих і її

порядок, а існує лише та, яка має спеціальний (обліковий) характер і не передбачає з моменту її проведення поширення правового режиму нерухомості.

Хоча в даному разі є цікавим і вважаю, що підлягає ґрунтовному аналізу абз. 2 ст. 1 Закону України «Про іпотеку», в якому вказується, що застава повітряних та морських суден, суден внутрішнього плавання, космічних об'єктів регулюється за правилами, визначеними цим Законом. В даному разі фраза **застава... регулюється за правилами, визначеними цим Законом**, невідповідає вимогам абз. 2 ч. 1 ст. 181 ЦК України. Така норма дає підстави робити висновок, що законодавець не враховуючи вимог ЦК України шляхом внесення лише змін до Закону України «Про іпотеку» поширив на повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти правовий режим нерухомості. Але, таке положення може бути виключно тимчасовим, є нежиттєздатним та не забезпечує всю ту повноту ефективності, з якою метою встановлюється правовий режим нерухомості на рухомі речі, який закладався в ЦК України та формувався в доктрині цивільного права. Оскільки, такий правовий засіб як державна реєстрація прав на об'єкт є основою, фундаментом у формуванні всього правового режиму нерухомості і останній без неї як такий втрачає всю свою сутність.

До того часу поки така реєстрація не здійснюється, вказані об'єкти слід розглядати як рухомі речі і цивільний оборот цих об'єктів повинен здійснюватися за правилами як для рухомих речей з урахуванням їх специфіки як об'єктів. Іпотека повітряних та морських суден, суден внутрішнього плавання, космічних об'єктів здійснюватися ефективно відповідно до положень Закону України «Про іпотеку» не може, оскільки можливості реалізації механізму, до моменту формування реєстру об'єктів на які поширено правовий режим нерухомості («нерухомі в силу закону») вбачається неможливим.